

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

OGLEDI O TRANSFORMACIJI VRIJEDNOSTI - STANOVNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE I LJUDI U POKRETU

Jovana Kisin

decembar 2022.

Kao društvo i kao država trebali smo i morali učiniti puno više kako na rješavanju i pomaganju statusa izbjeglica i raseljenih lica sopstvenog stanovništva, ali i na rješavanju osnovnih životnih uslova i prava ljudi u pokretu.

Iako se u javnosti smatra da je migrantska kriza, nakon eskalacije stabilizovana, ostaju trajno urezani prizori stradanja ljudi i djece na moru, rijekama, pred bodljikovom žicom, gladnih i smrznutih, odbačenih i zaboravljenih od svih.

Da li u BiH svako brine svoju brigu, da li su sopstvene brige Bosanaca i Hercegovaca isuviše velike i teške pa nije preostalo ništa za nekog drugog, ili smo prosto zatvoreno konzervativno društvo koje na svoju teritoriju ne pušta nikog i ništa nepoznato, teško je odgovoriti.

Sadržaj

	OGLEDI O TRANSFORMACIJI VRIJEDNOSTI - STANOVNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE I LJUDI U POKRETU	3
I	IZBJEGLICE I RASELJENA LICA U BiH	3
II	PRAVA STRANACA / MIGRANATA U BiH	3
III	PRAVA MIGRANATA/LJUDI U POKRETU U PRAKSI	4
IV	DA LI SMO POLOŽILI TEST LJUDSKOSTI?	6

OGLEDI O TRANSFORMACIJI VRIJEDNOSTI - STANOVNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE I LJUDI U POKRETU

I IZBJEGLICE I RASELJENA LICA U BiH

Podaci iz javnih dokumenata govore da više od 113.000 građana Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH) još nosi zvanični status izbjeglice ili raseljene osobe, iako je rat završio prije 27 godina. Upravo u tom, ratnom periodu, stanovništvo iz cijele BiH raselilo se po Evropi u bijegu od rata i u potrazi za sigurnim, mirnim, boljim životom. Priče koje povratnici donose sa sobom iz inostranstva su uglavnom pozitivne, većina ih tvrdi da su im evropske države pružile azil, prvobitno smještaj i osnovne životne uslove a potom priliku za zaposlenje i život dostojan evropskim standardima. Postavlja se veliko pitanje da li je i BiH, kao država u koju su pristizali migranti na privremeni ili stalni boravak, položila test koji su zadale međunarodne konvencije, nacionalni zakoni o strancima i elementarno saosjećanje imajući u vidu svježu migracionu prošlost i nedaće sopstvenog stanovništva?

Posljednjih desetak godina BiH stanovništvo je imalo priliku da bude domaćin nedomicilnim izbjeglicama što je predstavljalo i svojevrsan test ponašanja i reagovanja na nove migracije u BiH, iako se ni prethodne ratne nisu smirile. Svjedoci smo brojnih konfliktnih događaja u povratničkim opštinama u BiH a koje ni do danas nisu potpuno nestale, pa smo se na takvo postojeće konfliktno stanje među domicilnim stanovništvom, suočili sa novim migracijama i sa novim promjenama. Migrantska kriza je nesumnjivo evocirala uspomene na ratna raseljavanja unutar BiH i van BiH a primjeri ponašanja BiH institucija i javnog mnijenja ne idu u prilog razvoju empatije i poštovanja osnovnih ljudskih prava. Naprotiv, pored uobičajne nacionalne i vjerske netrepeljivosti, sa migrantskom krizom, BiH se suočila sa novim izazovima rasne netrepeljivosti, novog straha od nepoznatog a koji se već duži niz godina prikazuje kroz javne linčeve i govor mržnje prema migrantima, porast kriminaliteta, nasilja, nepoštovanja osnovnih ljudskih prava i osnovnog saosjećanja za muke i teškoće kroz koje prolaze ljudi u pokretu.

II PRAVA STRANACA / MIGRANATA U BiH

Migranti su ljudi koji se kreću iz zemlje stalnog boravka ili državljanstva u neku drugu zemlju. Migranti mogu krenuti na put iz ekonomskih ili obrazovnih razloga, iz nastojanja da pobjegnu od elementarnih nepogoda prouzrokovanih klimatskim promjenama ili želje da izbjegnu progon, kršenje ljudskih prava, ugrožavanje života ili fizičkog integriteta, da pobjegnu od rata ili građanskih nemira.

Razlog njihovog premještanja neposredno je povezan s njihovom međunarodno-pravnom zaštitom. Ako bježe iz svoje zemlje kako bi izbjegli gonjenje u smislu Ženevske konvencije o izbjeglicama iz 1951, nazivaju se azilantima ili izbjeglicama i imaju pravo na specijalnu – pojačanu – zaštitu koja je zajamčena Ženevskom konvencijom o izbjeglicama iz 1951. Ako, međutim, odlaze iz svoje zemlje iz svih ostalih razloga, definišu se kao migranti i ne uživaju specijalnu, nego opštu zaštitu po međunarodnom pravu ljudskih prava.

Na globalnom nivou, migranti, kao i svi ljudi, uživaju prava koja im garantuje Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima djeteta, i zaštićena su odredbama Konvencije protiv mučenja i drugih surovih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja itd. Pored globalnih postoje i međunarodni akti koji se odnose posebno na zaštitu migrantske populacije kao što je Međunarodna konvencija za zaštitu prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, pomorskim i vazdušnim putem. Bitno je istaći da nijedan ovaj međunarodni akt ne garantuje pravo ulaska, boravka ili pravo na azil ali su svakako države, kada sprovode kontrolu granica, dužne da postupaju po standardima EKLP (Evropske konvencije o ljudskim pravima) i drugih ratifikovanih međunarodnih dokumenata koje garantuju osnovna ljudska prava. U vršenju svojih suverenih ovlašćenja države imaju obavezu da štite sva lica

u svojoj nadležnosti od kršenja njihovih prava od strane trećih lica ili predstavnika države i to se odnosi i na postupak ulaska i prijema stranaca. To znači da države pokušaj migracije u zemlju-članicu Savjeta Evrope moraju da obezbijede da nedržavljeni ne budu proizvoljno lišeni života, niti da budu podvrgnuti fizičkom ili mentalnom zlostavljanju koje predstavlja mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Prema tome, stranci u postupku ulaska u zemlju treba da budu zaštićeni od prekomjernog fizičkog sputavanja ili neodgovarajućeg i nepotrebnog fizičkog pretresa. Pored toga, kada se stranci drže u centrima za prihvatanje i lišavaju slobode u cilju kontrole imigracije, moraju im biti zagarantovani odgovarajući uslovi i pristup zdravstvenoj zaštiti i odgovarajućoj ishrani. Oni, takođe, imaju pravo da budu zaštićeni od diskriminacije i to je primjenjivo u svakom trenutku, uključujući i vrijeme ulaska i prijema migranata.

Dakle, pri ostvarenju prava na slobodu kretanja svakom čovjeku moraju biti zagarantovana i pružena sva univerzalna prava i slobode, uz obavezu poštovanja zakona države u kojoj se lice nalazi. Pravo države da ograniči ili uskrati slobodu kretanja strancima dozvoljeno je samo u cilju zaštite pravnog poretka i u skladu sa ciljevima i zaštite jednog demokratskog društva. Stranci koji su iskazali namjeru podnošenja zahtjeva za azil, tražioci azila, izbjeglice, osobe pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom uživaju pravo na slobodu kretanja unutar BiH i slobodan izbor mjesta boravka.

Organi Savjeta Evrope priznali su i čitav niz mjera procesne zaštite za azilante kako bi se obezbijedilo da ti postupci budu pravični, da razmatranje bude objektivno i da se obavlja na individualnoj osnovi. Svrha tih jemstava jeste da se spriječi kršenje prava na "non-refoulement" (princip zabrane vraćanja). Stoga je u svojim Smjernicama o zaštiti ljudskih prava u kontekstu ubrzanih postupaka za dobijanje azila, Komitet ministara utvrdio spisak supstancijalnih prava i procesnih mehanizama zaštite kojima je cilj obezbjeđivanje poštovanja tih standarda u takozvanim ubrzanim postupcima. Na primjer, Smjernice predviđaju pravo na informisanje o procesnim koracima koje treba preduzeti, ali i pravo na pravni savjet, na prevod i na to da sve zvanične razgovore vodi kvalifikovano osoblje. Kako bi azilanti bili zaštićeni od proizvoljnog protjerivanja i kako bi njihovi zahtjevi za azil bili ozbiljno razmotreni, oni treba da dobiju dovoljno informacija o proceduralnim koracima koje treba da preduzimaju i o tome na šta sve imaju prava, i to na jeziku koji razumiju, i treba da imaju pristup pouzdanom sistemu komunikacije s vlastima. Sve

navedeno ima za cilj vođenja zakonitih postupaka, poštujući pravo na slobodu kretanja, ali uz odgovarajući balans suverenosti svake države da u okviru svojih granica reguliše upravne postupke kao što su postupci za dobijanje azila ili sticanje državljanstva.

Generalni propis koji reguliše status stranaca u BiH jesu Zakon o strancima i Zakon o azilu. Zakonom o strancima BiH definisan je zakonit i nezakonit ulazak na teritoriju BiH, zakonit i nezakonit boravak, privremeni i stalni boravak u BiH, zatim mjere koje država može preduzeti po pitanju ulaska i boravka stranaca na njenoj teritoriji. Stranci koji zakonito borave u BiH uživaju pravo na slobodu kretanja unutar BiH i slobodan izbor mjesta boravka. Da bi se boravak smatrao zakonitim stranac mora imati potrebnu dokumentaciju i dozvolu za privremeni ili stalni boravak. Jedna od mjera koju država može izreći u slučaju nezakonitog boravka jeste i protjerivanje. U slučaju izbjeglica, Zakon o strancima BiH pruža zaštitu strancima na način da je zabranjeno prisilno udaljenje ili vraćanje u zemlju gdje bi mu život ili sloboda bili ugroženi zbog njegove rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili zbog političkog mišljenja. Stranac neće biti prisilno udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj nije zaštićen od slanja na takvu teritoriju. U tom slučaju, kada se stranac pozove na pomenute razloge i okolnosti, obavještava se Služba za strance i takva izjava se smatra zahtjevom za azil. Sam postupak podnošenja zahtjeva za azil regulisan je Zakonom o azilu BiH u kojem je decidno objašnjena zaštita i postupanje sa tražiocima azila. Podnosiocima zahtjeva za azil može se dodjeliti izbjeglički status ili supsidijarna zaštita. U oba slučaja državi je zabranjeno vraćanje stranca u zemlju porijekla. Ovim zakonom predviđena je i saradnja domaćih organa sa UNHCR-om (Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice).

III PRAVA MIGRANATA/LJUDI U POKRETU U PRAKSI

Iako međunarodni akti i nacionalni zakoni nude brojne zakonske mogućnosti za dobijanje legalnog statusa tokom privremenog boravka u BiH, svjedoci smo da u praksi stvari nisu i ne funkcionišu kao na papiru, te da smo paradoksalno velikom brzinom zaboravili šta znači biti na nepoznatom tlu, bez poznavanja jezika, zakona ili bilo koga. Glavni cilj donošenja međunarodnih i domaćih propisa jeste tretiranje i procesuiranje svakog čovjeka i situacije individualno bez prisustva bilo kakvog oblika diskriminacije. U slučajevima ogromnog broja ljudi koji

zakonito i nezakonito ulaze i borave na teritoriji BiH pritisak na institucije je veći, a poštovanje procesnih načela otežano što redovno dovodi do zloupotreba kako od strane države tako i od strane migranata. Suočavanje sa ogromnim migracijama svakako predstavlja ozbiljan izazov za bilo koju državu. U takvoj situaciji država je u konstantnom rascjepu između zaštite pravnog poretka i sigurnosti svojih državljana i zaštite demokratskih načela i poštovanja ljudskih prava u cilju zaštite stranaca. U vezi s tim, institucije BiH su pristupile jasnom razdvajanju azilanta tj. izbjeglica od ekonomskih migranata kao primarnom problemu, jer svaka država, bez obzira na svoje ekonomsko stanje dužna je da primi i zaštiti azilanta, dok države koje su ekonomski slabe i koje ne mogu izdržati teret socijalne i zdravstvene zaštite ekonomskih migranata takve zahtjeve mogu legitimno odbiti.

BiH sa svojom složenom strukturom i podjelom vlasti nespremno je dočekala prve talase migrantske krize, pogotovo kada je uspostavljena tzv. Balkanska ruta koja je prouzrokovala znatno povećanje broja ljudi u pokretu kroz BiH. Prvobitni period ostao je zapamćen po neuslovnim, improvizovanim kampovima, bez vode i osnovnih higijenskih uslova; sukoba entitetskih i kantonalnih vlasti u pogledu nadležnosti te diskriminatorskih i neprijateljskih javnih poruka koji su slali predstavnici vlasti u medijima, a što je dovelo do još većeg straha i neprijateljske atmosfere među domicilnim stanovništvom i ljudima u pokretu. Stigmatizacija migranata bila je i ostala vrlo izražena u bosanskohercegovačkom društvu što je dodatno otežavalo situaciju. Mnoge političke organizacije svoju popularnost i propagandu gradile su zloupotrebjavajući migrantsku krizu i to na način da su manipulirali i u javnosti iznosili lažne podatke kako bi kod građana probudili strah od migranata a potom sebe predstavili kao zaštitnike i spasioce. Ovakav vid javnog zagovaranja i djelovanja pojedinih organizacija i pojedinaca, najčešće desno orijentisanih, ozbiljno je ulazilo u sferu izazivanja panike kod građana i država je pokazala nedovoljnu spremnost i interesovanje da takve javne nastupe sankcioniše te da iskontrolirše da migrantske pojave ne ulaze u sferu kolektivne histerije. Sve navedeno dovelo je do povećane stope kriminaliteta, kako od strane migranata prema domicilnom stanovništvu, tako i obrnuto – zabilježeni su brojni fizički napadi, krađe pa čak i ubistva ljudi u pokretu od strane BiH državljana. Sve navedeno je bivalo pogoršano pandemijom korona virusa tokom 2020. godine.

Medijsko izvještavanje na temu ljudi u pokretu predstavljalo je sastavni dio problematike stigmatizacije

ljudi u pokretu od strane domicilnog stanovništva. Udruženje BH novinari je sprovelo istraživanje o izvještavanju BiH medija o migrantskoj krizi i sve objavljene sadržaje su podijelili u pet kategorija: stigmatizacija migranata i izbjeglica, migranti i izbjeglice kao prestupnici, migranti i izbjeglice opasni po BiH građane, migranti i izbjeglice kao žrtve, empatično izvještavanje, te senzacionalističko izvještavanje o migrantima i izbjeglicama. Izvještavanje koje je jasno odstupalo od činjenica, i koje se zasnivalo na teorijama zavjere i ličnog viđenja ne samo da je povrijedilo novinarsku etiku, već je za posljedicu imalo kreiranje krajnje negativne atmosfere koja je izazivala strah, paniku i netrpeljivost sa svih strana. Postojanje i nesankcionisanje medija kao što je portal "Antimigrant.ba" i sl. koji je širio mržnju prema ljudima u pokretu u kojima su ih nazivali „migrantskim okupatorima“, „ilegalnim migrantima“, „migrantskim hordama“ te pozivali na napade na njih kako bi se „otvorio proces njihovog povratka i kako bi onaj milion bijesnih Isilovaca u Turskoj saznao da ih u Bosni kod Bošnjaka čeka batina i progon, a ne dobrodošlica“ dovelo je do eskalacije u vidu fizičkih napada i obračuna, te je pokazalo nemoć države da se izbori za provođenje vladavine zakona kako kod svojih državljana a tako i kod ljudi u pokretu.

Kada je u pitanju vladavina prava, BiH kao država bila je dužna ljudima u pokretu garantovati osnovna prava stranke u postupku – vođenje postupka na jeziku koji poznaje stranka, upoznavanje sa pravilima postupka i važenjem zakonskih propisa, a što je takođe poprilično zakasnilo. Ovakvo postupanje rezultiralo je kašnjenjem formiranja evidencije tačnih i jasnih podataka sa terena, distinkcijom izbjeglica i ekonomskih migranata što je za posljedicu imalo veliki postotak neriješenog i nepoznatog pravnog statusa lica u pokretu, koji su u nedostatku formiranih izbjegličkih centara, naseljavali šume i napuštene objekte u okolini bosanskogercegovačkih gradova i opština. Takvo stanje nikome nije išlo u prilog. Ljudi u pokretu nisu imali osnovna sredstva za život, nalazili su se promrzli i gladni u napuštenim objektima, davili se u rijekama ilegalno prelazeći granicu, a s druge strane BiH kao država nije imala apsolutno nikakvu kontrolu nad migracijskim procesima. Ipak, s godinama iskustva u migracijskim procesima, kao i gašenjem tzv. Balkanske rute te smanjenjem priliva migrantske populacije, uz međunarodnu pomoć i saradnju sa drugim državama, BiH je na legalan način, nakon stabilizacije migrantske situacije u BiH naglasak stavila na povratak

migranata koji nezakonito borave u zemlji, počinioce krivičnih djela i osoba koje ne ispunjavaju uslove za međunarodnu zaštitu, pa je tako u sporazumu o readmisiji sa Pakistanom započet proces povratka migranata u Pakistan, slično je i sa državljanima Maroka itd. Ni danas, BiH kao država, a ni njeno stanovništvo nisu pokazali dovoljan interes za trajni prijem ljudi u pokretu u svoje društvo, asimilaciju, pružanje obrazovanja, radnog angažovanja i slično.

Razlog tome prvenstveno leži u činjenici da je sam cilj ljudi u pokretu bio samo privremeni boravak, tj. tranzit kroz BiH, ka zapadnim evropskim državama. Međutim, postoje izolovani slučajevi asimilacije migranata, koji su ostali u BiH i zaposlili se ali oni su jako rijetki. Ne čudi ovakva situacija nakon apsolutnog odsustva koordinacije državne i entitetske vlasti, zatim entitetske i kantonalne, te kantonalne i opštinske. Činjenica je da niko nije htio migrante na svojoj teritoriji. Vlasti u BiH su činile isključivo što je bilo nužno da se čini, a što se i vidjelo u uslovima kampa "Vučjak" tzv. "Jungle camp" kako su ga nazvali ljudi u pokretu. Ni nakon primljenih ogromnih novčanih sredstava koja su se slila u BiH javnu kasu, problem ljudi u pokretu nije riješen na adekvatan način, a posebno ne kroz zaštitu osnovnih ljudskih prava.

IV DA LI SMO POLOŽILI TEST LJUDSKOSTI?

Iako se u javnosti smatra da je migrantska kriza, nakon eskalacije stabilizovana, ostaju trajno urezani prizori stradanja ljudi i djece na moru, rijekama, pred bodljikovom žicom, gladnih i smrznutih, odbačenih i zaboravljenih od svih. Sa posebnom težinom valja preispitati kolektivnu odgovornost kada su u pitanju gubici života maloljetnih osoba, koje bi trebale tj. morale uživati posebnu zaštitu. Opravdano se postavlja pitanje koliko smo zakazali kao društvo, ako smo dopustili da nam na kućnom pragu gube živote ljudi koje je opet život natjerao da sa svog kućnog praga pribjegnu na naš. Poseban osvrt treba napraviti kada je u pitanju porast kriminaliteta kod domicilnog stanovništva a koji je direktna posljedica izazvanog straha i panike od nepoznatog. Ne tako davno, bosanskohercegovački državljani stajali su na tim istim granicama, u autobusima, sa neizvjesnošću svakog narednog dana, gladni i uplašeni čekali bilo kakvu pomoć od države u koju su se uputili. Upravo zbog takve prošlosti, očekivao se određeni stepen saosjećanja i altruizma za nedaće ljudi u pokretu, ali na osnovu svih dešavanja proteklih godina, možemo ipak zaključiti da je on izostao. Da li u

BiH svako brine svoju brigu, da li su sopstvene brige Bosanaca i Hercegovaca isuviše velike i teške pa nije preostalo ništa za nekog drugog, ili smo prosto zatvoreno konzervativno društvo koje na svoju teritoriju ne pušta nikog i ništa nepoznato, teško je odgovoriti. Vjerovatno je od svega pomalo. Ali činjenica je da smo kao društvo, kao država, trebali i morali učiniti puno više kako na rješavanju i pomaganju statusa izbjeglica i raseljenih lica sopstvenog stanovništva, ali i na rješavanju osnovnih životnih uslova i prava ljudi u pokretu.

O AUTORU

Jovana Kisin, advokatica iz Banjaluke. Završila je Fakultet pravnih nauka 2011. godine u Banjaluci. Sudjeluje na seminarima i drugim stručnim usavršavanjima o aktuelnim pravnim temama sa posebnim osvrtom na jačanje institucionalne zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda kao što su pravo na javno okupljanje, sloboda javnog izražavanja, zaštita od proizvoljne primjene zakona, te je na nekima od njih učestvovala i kao predavač. Istaknuti društveni aktivista za zaštitu ljudskih prava na lokalnom nivou sa mnogim uspješnim sudskim postupcima u oblastima diskriminacije, sistemskog zastrašivanja, korupcije, zaštite životne sredine i zaštite životinja. Pored aktivnog bavljenja advokaturom, objavila je više stručnih članaka i naučnih radova u oblasti građanskog prava i zaštite osnovnih ljudskih prava. Učestovala u mnogim projektima nevladinih organizacija u cilju pravnog normiranja i donošenja boljih zakonskih rješenja iz oblasti efikasnosti i transparentnosti rada javne uprave, smanjenja korupcije te u raznim projektima iz oblasti zaštite životne sredine i zaštite i poboljšanja prava životinja.

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BiH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Aničić

ISBN 978-9926-482-84-8

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod ID brojem 52480006

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

